

müşendi. Gıtrîfî dirhemlerdeki gümüş oranı diğer mağşûş sikkelerden daha fazla olmakla beraber bunlar siyah renkte olduğu için halkın hoşuna gitmedi. Fakat tedavüle konuldu ve 6 gıtrîfî dirhem saf gümüşten yapılan 1 dirheme eşit olduğu belirtildi. Gıtrîfî dirhem haraç ödenirken bu rayîç üzerinden geçerli olacaktı. Buhara ve yöresinin haracı o sırada 200.000 dirhem civarındaydı. Nerşahî, bunun yeni para ile karşılığını 1.068.567 gıtrîfî dirhem olarak vermektedir (*Târîhu Buḥārâ*, s. 61). Barthold, bu rakamın doğrusunun 1.168.567 olduğunu ve metinde 100 rakamının karşılığı olan Farsça "sad" kelimesinin hafzedildiğini söyler (*Türkistan*, s. 221). Makdisî, Buhara haracının 1.166.897 gıtrîfî dirhem tuttuğunu ve bu dirhemnin Heytal bölgesinde tedavüle bulunduğunu belirtirken (*Aḥsenü't-tekâsîm*, s. 340) İbn Havkal gıtrîfî dirhemlerin sadece Buhara'da ve Mâverâünnehir'in bazı şehirlerinde geçerli olduğunu kaydeder (*Şüretü'l-arz*, s. 490).

Nerşahî, gıtrîfî dirhem zamanla değer kazandığını ve saf gümüş dirheme eşit hale geldiğini söyler (*Târîhu Buḥārâ*, s. 61). 522'de (1128) 100 saf gümüş dirhem 70 gıtrîfî dirheme, altın miskal de 7,5 gıtrîfî dirheme eşitti.

BİBLİYOGRAFYA:

Halife b. Hayyât, *Târîh* (Ömerî), Riyad 1405/1985, s. 461-463; Dîneverî, *el-Aḥbârü't-tuvâl*, s. 387; Ya'kübî, *Târîh*, II, 399; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VIII, 222, 241, 252, 347; Nerşahî, *Târîhu Buḥārâ* (trc. Emîn Abdülmeccid Bedevî - Nasrullah Mübeşşir et-Tarrâzî), Kahire 1385/1965, s. 59-61; Hamza el-İsfahânî, *Târîhu sinî mülûki'l-arz ve'l-enbiyâ*, Beyrut, ts. (Dâru Mektebeti'l-Hayât), s. 169-170; İbn Havkal, *Şüretü'l-arz*, s. 490; Makdisî, *Aḥsenü't-tekâsîm*, s. 340; Gerdîzî, *Zeynü'l-aḥbâr* (nşr. Abdülhay Habîbî), Tahran 1347 hş., s. 96, 129-130; *Târîh-i Sîstân* (nşr. Bahâr), Tahran 1314 hş., s. 153-154; Sem'ânî, *el-Ensâb*, IV, 301; Richard N. Frye, "City Chronicles of Central Asia and Khurasan", *Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 167; Barthold, *Türkistan*, s. 218, 220, 221-223, 549; C. E. Bosworth, "al-Gıtrîf b. 'Atâ", *EI² Suppl.* (İng.), s. 326-327.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

GİTRİFİ

(القطريفي)

Ebû Ahmed Muhammed b. Ahmed b. Hüseyin el-Gıtrîfî el-Cürcânî (ö. 377/987)

Muhaddis.

280 (893) yılından sonra Hazar denizinin güneydoğusundaki Dihistan'da doğdu. Dedesinin büyük dedesi olan Gıtrîf b. Cehm'e nisbetle Gıtrîfî, Cürcân'da ya-

şamasi sebebiyle Cürcânî, Nişâburlu olan babası ve daha sonra kendisi Dihistan ribâtında kale kumandanlığı yaptığı için Ribâtî ve Gâzî nisbeleriyle anılır. Benî Abdülkays'a nisbetle Abdî ve Abkasî nisbeleriyle de bilinir. Gıtrîfî babasının kale kumandanı olduğu sırada dünyaya geldi ve ailesi bir müddet sonra Cürcân'a giderek oraya yerleşti. Tahsil hayatının başlangıç dönemi hakkında bilgi bulunmamakla birlikte 301'de (913) vefat eden İbrâhim b. Yûsuf el-Hisencânî'den hadis rivayet ettiği bilinmektedir. Gıtrîfî Cürcân'da Haşan b. Süfyân en-Nesevî, Ebû Halife el-A'mâ, Ebû'l-Abbas İbn Süreyç, Zekeriyâ b. Yahyâ es-Sâcî, İbn Huzeyme ve Ebû Avâne el-İsferâyînî gibi muhaddislerden hadis tahsil etti. Fakih ve muhaddis olan hocası Ebû'l-Abbas İbn Süreyç'den naklettiği hadislerin yegâne râvisi odur. Zehebî onun Hemedan, Rey, Bağdat ve Nişâbur gibi ilim merkezlerinde hadis öğrendiğini belirtmektedir (*Târîhu'l-İslâm*, s. 615). Arkadaşı ve yaşça kendisinden büyük olan Ebû Bekir el-İsmâilî eş-Şahîh'inde Gıtrîfî'den 100'den fazla hadis rivayet etmiştir (*a.g.e.*, s. 615). Sehmî ise bu hadislerin yirmi civarında olduğunu söylemektedir (*Târîhu Cürcân*, s. 430). Bir hocadan öğrenilen hadislerin kendisi hayatta iken rivayet edilmesine geleneğe aykırı olduğundan Ebû Bekir el-İsmâilî, Gıtrîfî'nin adını değişik şekillerde tedlis* ederek

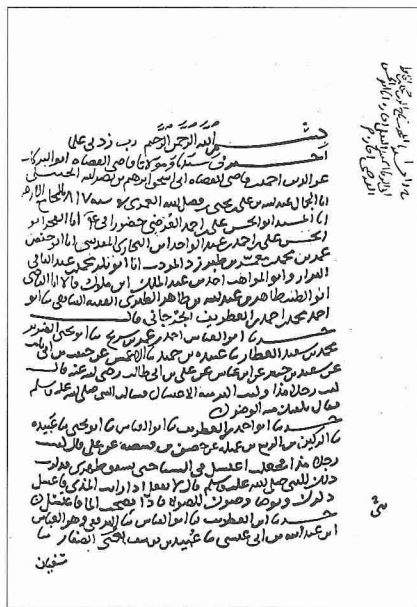
ondan rivayette bulunmuştur. Gıtrîfî'den ayrıca Ebû'l-Kâsım ez-Zeccâcî, Hamza b. Yûsuf es-Sehmî, Ebû Nuaym el-İsfahânî ve Ebû't-Tayyib et-Taberî gibi önemli kişiler hadis nakletmişlerdir.

Hâfız, sika ve sebt sıfatlarıyla anılan ve çok hadis rivayet etmesiyle tanınan Gıtrîfî hadis tahammül ve edâsında ciddi davranan muhaddislerden biriydi. Ebû Bekir el-İsmâilî'nin ibadete düşkün olduğunu söylediği Gıtrîfî'nin ömrünün sonlarına doğru hâfıza kaybına uğradığı ileri sürülmüşse de onu daha iyi tanıyan talebesi Hamza es-Sehmî'nin bu iddiaya *Târîhu Cürcân*'da yer vermediğini kaydeden İbn Hacer el-Askalânî bunun doğru olmadığını belirtmektedir.

Gıtrîfî 377 yılı Receb ayında (Kasım 987) Cürcân'da vefat etti.

Eserleri. 1. Cüz'ü'l-ḥadîş. Âlî rivayetleri ihtiva etmesi sebebiyle kaynaklarda övgüyle sözü edilen ve çeşitli konulara dair doksan bir hadis ihtiva eden bu cüzün üç nüshası günümüze ulaşmıştır (Köprülü Ktp., nr. 1584/9, vr. 85^a-94^b; Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 13, vr. 51^a-64^b, Mecmua, nr. 40, vr. 36^a-52^a). Eser ve müellifi üzerinde Yusuf Ziya Keskin *Ebû Ahmed el-Gıtrîfî ve Hadis Cüz'ü* adıyla yüksek lisans çalışması yapmıştır (MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990). **2. Eḥdâişü ḥîşân.** Eserin bir nüshası Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'dedir (Mec-

Gıtrîfî'nin Cüz'ü'l-ḥadîş adlı eserinin ilk iki sayfası (Köprülü Ktp., nr. 1584)

mua, nr. 54/2, vr. 42^a-46^b). Gıtrîfî'nin *el-Müsnedü's-şahîh* diye de anılan hacimli eseri *el-Müstahrec 'alâ Şahîhi'l-Buhârî*'nin ise günümüze ulaşmış ulaşmadığı bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sehmî, *Târîhu Cürçân* (nşr. Muhammed Abdülmü'îd Han), Beyrut 1407/1987, s. 430-432; Sem'ânî, *el-Ensâb*, IX, 159-160; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, II, 385; İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-hadîs*, s. 397; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XVI, 354-356; a.mlf., *el-İber*, II, 150; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 351-380*, s. 614-615; a.mlf., *Tezkiretü'l-ıhuffâz*, III, 971-973; Safedî, *el-Vâfi*, II, 84; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, Beyrut 1986, V, 35-36; *Tecrid Tercemesi*, I, 335-336; Süyûtî, *Tabakâtü'l-ıhuffâz* (Ömer), s. 387-388; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 90; *Hediyyetü'l-ârifîn*, II, 50; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VIII, 254; Kettânî, *er-Risâletü'l-müste'rafe*, s. 26, 88; Sezgin, *GAS*, I, 203. YUSUF ZİYA KESKİN

GIYÂR

(الفيار)

İslâm ülkelerinde yaşayan gayri müslimlerin taşımaya mecbur oldukları, müslümanlarca kâfirlik âlameti kabul edilen kıyafet.

Sözlükte "ayrılma, muhalefet etme" anlamına gelen *giyâr* kelimesi terim olarak "kâfirleri müslümanlardan ayıran âlamet" demektir. İslâm ülkelerinde gayri müslimler (zimmîler), ilk bakışta tanınmaları ve müslümanlardan ayırt edilmeleri için, Hz. Ömer devrinden itibaren farklı bir kıyafet taşımaya mecbur tutulmuş, bu mecburiyet Emevîler döneminde Ömer b. Abdülazîz'in, Abbâsîler döneminde Hârûnürreşid'in yanı sıra diğer bazı halifelerin emriyle dinî ve hukukî bir mahiyet kazanmış, aynı uygulama Osmanlı Devleti'nde de sürmüştür. Başlangıçta, giyilen elbisenin omuz kısmına dikilen farklı renkteki bir kumaş parçası veya kurdelenin adı olan *giyâr*ın kapsama zamanla genişlemiş; yahudî, hıristiyan ve Mecûsîler'in kullandıkları zünnâr, şapka, kemer, şal, sarık gibi kıyafetlerden hamamda sarınacak esvaba kadar hemen hemen bütün kıyafetleri, hatta bazı âdetleri bile içine almıştır. Kaynakların belirttiğine göre Küfe'de hıristiyan iken müslüman olan bir kadın, tekrar Hıristiyanlığa dönmesi için kocasının kendisine baskı yapması üzerine Vali Hâlid b. Arfata'ya şikâyetinde bulunmuş, Hâlid b. Arfata onları ayırınca konu Hz. Ömer'e intikal etmiş ve bu olaydan sonra valilere gönderilen bir emirle bundan böyle gayri müslimlerin müslümanlara ait kıyafetleri giymesi yasak-

lanmıştır (İbn Kayyim el-Cevziyye, I, 236). Hz. Peygamber'in ve ileri gelen müslümanların kıyafetlerini sadece onlara uyanların giyebilecekleri belirtilerek kâfirlerin kıyafetleri müslümanlarınkinden ayırt edilmiştir. Her ne kadar Leone Caetani ve Arthur Stanley Tritton gibi şarkiyatçılar, müslümanlarla kâfirlerin kıyafetlerinin ayrılmasına ilişkin düzenlemelerin Ömer b. Abdülazîz döneminde gerçekleştirildiğini ileri sürmüşlerse de kaynaklar bunun daha erken bir zamanda başladığını göstermektedir. Tâbiînden itibaren İslâm âlimlerinin kâfirlere ait kıyafetleri küfür âlameti olarak kabul etmeye başladıkları bilinmektedir. Tesbit edilebildiğine göre ilk defa Ebû Hanîfe insanların, kalplerindeki inançlarını dilleriyle ifade etmelerinden ve yaptıkları ibadet şekillerinden başka kıyafetlerine göre mümin veya kâfir diye nitelendirilebileceğine hükmetmiştir (*el-Âlim ve'l-müte'allim*, s. 24). İmam Mâlik de gayri müslimlere ait kıyafetleri taşıyanları tenkit etmiş ve onları kâfirlere benzetmiştir (İbn Kayyim el-Cevziyye, II, 754). Kelâm ilminin teşekkül etmesinden sonra Ehl-i sünnet kelâmcıların büyük çoğunluğu, imanı dinden olduğu kesinlikle bilinen temel ilkeleri (zarûrât-ı dîniyye) kalben tasdik etmekten ibaret saymakla birlikte, İslâm ülkesinde kâfirlerin âlameti sayılan kıyafetleri herhangi bir zorlama olmaksızın giyenlere kâfir muamelesi yapılması ve kalplerinde iman olsa bile zâhiren kâfir sayılmaları gerektiği görüşündedir (Bağdâdî, s. 266; Teftâzânî, V, 225).

II. (VIII.) yüzyıldan itibaren İslâm âlimleri ölümle veya el, ayak vb. organların kesilmesiyle tehdit edilmek, soğuk ve sıcaktan korunmak, savaş sırasında düşmana karşı taktik uygulamak gibi bazı sebeplerin dışında küfür âlameti sayılan kıyafetleri isteyerek giymenin dinen câiz olmadığı ve bu kıyafetleri taşıyanlara kâfir muamelesi yapılması gerektiği hususunda icmâ etmekle beraber söz konusu kıyafetleri giyenlerin Allah nezdindeki durumu hakkında ihtilâfa düşmüşlerdir. Çoğunluk, müslümanlarca küfürün âlamet-i fârikası kabul edilen kıyafetleri kâfirlere özenerek giyenlerin kâfir olacağı görüşünü benimsemiştir. Başta Ebû Hanîfe olmak üzere Abdülkâhîr el-Bağdâdî, Cürçânî ve daha başkalarının dahil olduğu bir grup âlim ise kalbinde iman bulunduğu ve kâfirlerin dinlerine saygı göstermek maksadıyla taşımadıkça bu kıyafetleri giyenlerin Allah nezdinde kâfir olmayacakları gö-

rüşünü savunmuştur ki bu ikinci görüş hem imanın tarifine hem de İslâm dininde mevcut müsamaha telakkisine daha uygun görünmektedir. Zira Kur'an ve Sünnet'te, kâfirlerin âlameti sayılabilecek kıyafetlerle bunları giyenlerin dinî durumuna ilişkin açık bir hüküm yoktur. Gerçi birinci görüşü savunanların da belirttiği gibi genel anlamda yahudî, hıristiyan vb. kâfirlerin arzularına uymayı yasaklayan ve onların yolunu tertekmeyi emreden âyetlerle (el-Bakara 2/120, 145; er-Ra'd 13/36, 37), Asr-ı saâdet'teki gayri müslimlerin giydikleri sarı veya kırmızı boyalı elbiseleri müslümanların giymemeleri gerektiğini (*Müsned*, II, 162, 207; Müslim, "Libâs", 27) ve zayıf bir rivayet olmakla birlikte şeklen bir topluluğa benzeyenin o topluluktan sayılacağına (Aclûnî, II, 332) bildiren hadisleri dikkate alarak kâfirlere ait kıyafetleri müslümanların giymesi halinde imanın ve dolayısıyla İslâmî hayatın zedeleneceğini, zamanla bir kültür yozlaşmasının ötesinde daha zararlı sonuçların ortaya çıkacağını söylemek mümkündür. Bununla birlikte Kur'an ve Sünnet'te belirtilen örtünmeye dair hükümler istisna edilecek olursa kıyafetlerin daha çok fizik çevreye, içtimai, siyasî ve kültürel anlayışlara bağlı olarak teşekkül ettiği ve çeşitli medeniyetlerin damgasını taşıdığı gerçeğini hesaba katıp mümin veya kâfir olmanın dış görünüşten ziyade İslâm dininin temel ilkelerini yürekten benimsemekle ilgili bir mesele olduğunu kabul etmek daha uygun görünmektedir (ayrıca bk. KIYAFET).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, II, 162, 207; Müslim, "Libâs", 27; Ebû Dâvud, "Libâs", 5; Ebû Hanîfe, *el-Âlim ve'l-müte'allim* (nşr. M. Zâhid Keversî, trc. Mustafa Öz, *İmâm-ı Azamın Beş Eseri* içinde), İstanbul 1981, s. 24; Ebû Yûsuf, *el-Harâc*, Kahire 1352, s. 117-118; Belâzûrî, *Fütah* (Fayda), s. 230; Bağdâdî, *Uşûlü'd-dîn*, s. 266; İbn Teymiyye, *İktizâ'ü's-şarâi'l-müstakim*, Cidde, ts. (Mektebetü'l-Medenî), s. 15, 118-121; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ahkkâmü ehli'z-zimme* (nşr. Subhî es-Sâlih), Beyrut 1983, I, 236; II, 738, 745, 754-755, 763-764; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâşid* (nşr. Abdurrahman Umeire), Beyrut 1409/1989, V, 225; Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, II, 457; Ali el-Kârî, *Şerhu'l-Fıkhi'l-ekber*, Kahire 1375/1955, s. 185; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ'*, Halep, ts., II, 332; İskilipli Mehmed Âtîf, *Frenk Mukallidliği ve Şapka*, İstanbul 1340, s. 4, 22-27; Mustafa Fayda, *Hiz. Ömer Zamanında Gayrı Müslimler*, İstanbul 1989, s. 169; Habîb Zeyyât, "Simâtü'n-naşârâ ve'l-yehûd fi'l-İslâm", *el-Mesrûk*, XLIII, Kahire 1949, s. 225-247; "Giyâr", *İA*, IV, 781; A. S. Tritton, "Zünnâr", *a.e.*, XIII, 654-655; M. Perlmann, "Ghiyâr", *EP* (İng.), II, 1075.

